

Filosofie in Frankrijk

Chissey-en-Morvan, France

3^e jaargang

**Hollands Spoor:
de Republiek en haar filosofie
met speciale aandacht voor Spinoza**

6 september t/m 11 september 2009

Docenten: mr. dr. Jaap Gruppelaar
dr. Paul Juffermans
Kok: Michelle Chagnot

“Als wreedheid enig soelaas zou bieden tegen het kwaad,
dan zou het kwaad allang zijn verdwenen.”
D.V Coornhert

“Wel doen en blij zijn.”

Ben. Spinoza

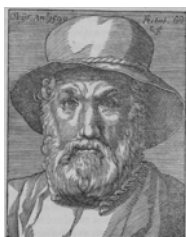
Chissey-en-Morvan zoals het eens was... en zoals het nu is

Een intensieve cursus filosofie op het Franse platteland

**Hollands Spoor:
de Republiek en haar filosofie**
met speciale aandacht voor
Spinoza

Des. Erasmus

D.V. Coornhert

H. de Groot/Grotius

J. Locke
(dr. Van der Linden)

Ben. Spinoza

De laatste jaren groeit de belangstelling voor ‘vaderlandse geschiedenis’, misschien wel omdat de eigen tijd onzeker maakt en het verleden dan houvast moet bieden. Vooral onze ‘Gouden Eeuw’ boeit, de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën. Die Republiek is een uitzondering op het Europese patroon: hier maken rijke burgers de dienst uit, de politieke macht is vergaand gedecentraliseerd, de gereformeerde kerk heeft weliswaar als publieke kerk een monopolie op openbare godsdienstuitoefening, maar al de overige godsdiensten worden - veelal tegen betaling - gedoogd. Dit beeld van een welvarende, pluriforme, tolerante, burgerlijke samenleving herinneren we ons graag.

Op dit beeld is zeker het nodige af te dingen. De kwestie van de ene, ware godsdienst is en blijft een heikel punt. Er is wel degelijk repressie. De strijd om de (centralisering van de) macht is fel en ontaardt in politieke crises en burgeroorlogen. Het zijn niet de minste politici en geleerden van de ‘Gouden Eeuw’ die liever in een mildere tijd hadden geleefd, zo hard was hun lot.

Toch staat de Republiek als bakermat van burgerlijke vrijheid te boek. Recentelijk is deze reputatie nog eens versterkt door Jonathan Israel in zijn *Radicale Verlichting : hoe radicale Nederlandse denkers het gezicht van onze cultuur voorgoed veranderden* (Franeker 2005). Opmerkelijk is vooral dat Israel de aandacht vestigt op een eigen, Nederlandse filosofische traditie. Binnen deze traditie neemt Baruch Spinoza (1632-1677) een prominente plaats in.

Het thema van deze cursus knoopt aan bij de these van Jonathan Israel en de discussie daarover. Ook wij richten ons vooral op Spinoza en zijn denken over religie, ethiek en politiek, maar wij gaan tevens in op de (Nederlandse) vóórgeschiedenis van die ‘Radicale Verlichting’. Deze vóórgeschiedenis brengt Israel niet ter sprake.

Enkele teksten van Spinoza, onder meer uit de *Verhandeling over de verbetering van het Verstand*, de *Ethica* en het *Theologisch-Politiek Traktaat*, komen uitvoerig aan bod zowel in de voordrachten als in de tekstlezing/discussie. Zo maakt u kennis met Spinozas filosofie en met zijn visie op de godsdienstige en politieke kwesties die op dat moment in de Republiek der Nederlanden een grote rol spelen: de godsdienstvrijheid, de vrijheid van denken en de voorwaarden voor een vreedzame samenleving.

In lijn met Jonathan Israel verlengen wij het *Hollands Spoor* door aandacht te besteden aan auteurs die in de begintijd van Nederland als zelfstandige staat en zelfs al in de tijd daarvoor

rondom kwesties van religie, ethiek en politiek een specifieke manier van denken ontwikkelen. Met name de kwestie van religievrede en verdraagzaamheid verhit dan de gemoederen en dwingt voortdurend stellingname en overdenking af. Deze auteurs spreken in eerste instantie in *theologische* termen over een *geloofskwestie*. Interessant is echter dat in hun werk langzamerhand de contouren van een *filosofisch* taalspel en een *seculiere* problematiek zichtbaar worden. Illustratief voor deze ontwikkeling is het scherpe woord van Hugo de Groot: *prius est bonum civem esse quam bonum christianum* (om een goed christen te zijn moet je eerst een goede burger zijn). Het is onze bedoeling aan de hand van de kwestie van de

De onthoofding van Johan van Oldenbarnevelt 1619

Amsterdam, die mooie stad, is gebouwd op palen ...

verdraagzaamheid deze ontwikkeling van(uit) de theologie naar de filosofie uiteen te zetten. Auteurs die aan de orde komen zijn Erasmus (ca. 1466-1536), Coornhert (1522-1590) en Grotius (1583-1645). In een intermezzo behandelen wij de tolerantie-opvatting van de Engelse filosoof John Locke (1632-1704), die lange tijd in de Republiek leeft en er zijn belangrijkste werken schrijft. Eveneens in een intermezzo gaan wij in op de historische context: de motieven van de Opstand (tegen Spanje), het staatsbestel, de godsdienstpolitiek en de politieke crises van de Republiek.

Over de docenten

Dr. Paul Juffermans (1945) is arts en filosoof. Hij promoveerde in 1982 op een proefschrift over het overheidsbeleid in de gezondheidszorg in Nederland. In 1989 begon hij aan de studie filosofie met als specialisatie godsdienstfilosofie. In 2003 promoveerde hij op een proefschrift, getiteld *Drie perspectieven op religie in het denken van Spinoza*. Hij publiceert over Spinoza's filosofie en over godsdienstfilosofie in het algemeen. Hij werkt als filosofiedocent aan diverse instellingen voor Hoger Onderwijs Voor Ouderen (HOVO).

Mr. dr. Jaap Gruppelaar (1958) is filosoof-historicus en jurist. Hij publiceert over filosofische vraagstukken rondom modernisering. Hij werkt als editor 16^e-17^e eeuw bij de Coornhert Stichting (www.coornhertstichting.nl) en als bestuursjurist (www.tekstenuitleg.info). Recente publicaties: J. Gruppelaar, J.C. Bedaux en G. Verwey (red.), *Coornhert - Synode over gewetensvrijheid* (Amsterdam 2008); J. Gruppelaar (red.), *Coornhert - Politieke geschriften. Opstand en Religievrede* (Amsterdam 2009) en J. Gruppelaar (red.), *D. V. Coornhert: ideologie en politiek van de tolerantie*, Amsterdam 2009.

Programma

Hollands Spoor: de Republiek en haar filosofie

met speciale aandacht voor
Spinoza

Zondag 6 september

- 16.30 - 17.15 Ontvangst, presentatie programma van de week, rode en witte wijn
17.30 - 18.30 Paul Juffermans - *Spinoza: aangenaam kennis te maken*
19.00 diner (wijn van het huis)

Maandag 7 september **Het Land van ...?**

- 9.15 - 11.15 Jaap Gruppelaar - *Erasmus: een radicaal pleidooi voor gematigdheid*
11.30 - 13.00 Paul Juffermans - *Spinoza: ethiek als verhuiskunde*
13.00 Lunch
14.30 Wandeling/excursie (optie)
16.30 - 18.30 Tekstlezing en discussie

Dinsdag 8 september **Het tolerantiedebat: Coornhert, Grotius en Locke**

- 9.15 - 11.00 Jaap Gruppelaar - *Gewetensvrijheid en/of godsdienstvrijheid?*
11.15 - 13.00 Jaap Gruppelaar - *Staat en kerk, staat en kerken: tolerantie afdwingen*
13.00 Lunch
16.30 - 18.30 Film

Woensdag 9 september **Spinoza: de vrijheid van denken**

- 9.15 - 11.00 Paul Juffermans - *Het Theologisch-Politiëk Traktaat over religie en politiek*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *De Ethica: Spinoza als godloze Godzoeker*
13.00 Lunch
14.30 Wandeling/excursie (optie)
16.30 - 18.30 Tekstlezing en discussie
19.00 Diner

Donderdag 10 september **Van Radicale Reformatie naar Radicale Verlichting**

- 9.15 - 11.00 Jaap Gruppelaar - *Radical Reformatie: dwaalspoor of baken van vrijheid?*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Spinoza: radicale verlichter?*
13.00 Lunch

Vrijdag 11 september **Actualiteit, conclusies en vragen**

- 9.15 - 11.00 Jaap Gruppelaar - *Van tolerantie naar grondrechten: de vrijheid van de Ander*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Over welke vrijheid praten wij hedentendage?*
13.00 Lunch
16.30 - 18.30 Evaluatie en discussie
19.00 Afsluitend diner en gesprek, wijn van het huis

Aanmelding

U kunt zich aanmelden door het aanmeldingsformulier ingevuld op te sturen naar: J. Gruppelaar, Van Twickelostraat 7, 7411 SC Deventer of door een e-mail (met bijlage: aanmeldingsformulier) te sturen naar J.Gruppelaar@kpnplanet.nl. Wij hebben er belang bij zo vroeg mogelijk te weten of de cursus doorgang vindt. Vroege aanmelders (vóór 30 april) trakteren wij op twee mooie flessen wijn. U krijgt z.s.m. bericht of de cursus doorgang vindt. Mocht u vragen hebben, stuur dan een e-mail met uw vraag en telefoonnummer, wij nemen contact met u op. U kunt inschrijven tot 1 augustus.

Aantal deelnemers

Wij gaan uit van ongeveer 16 deelnemers.

Cursusmateriaal

U krijgt een reader toegestuurd met achtergrondinformatie (o.a. enkele hoofdstukken uit het werk van Jonathan Israel) en teksten van Spinoza en enkele andere auteurs die worden besproken. Ter kennismaking met Spinoza kunt u lezen: Steven Nadler, *Spinoza*, 1999, in Nederlandse vertaling 2001, 2007 (5^e druk).

Kosten

U betaalt voor deze cursus €550,- euro (cursusgeld, ontvangst met wijn en lekkernij, 3 uitgebreide diners, 5 (warme) lunches, koffie en thee tijdens de lessen, reader). Niet bij de cursusprijs inbegrepen zijn uw reiskosten, verblijfkosten, verzekeringen, de wijn bij lunch of diner. Er wordt goede wijn ingekocht die u tegen kostprijs krijgt aangeboden.

Betaling/Voorwaarden

Zodra wij uw aanbetaling ad €250,- hebben ontvangen (rekeningnummer 1796572 van Tekst & Uitleg, Deventer, o.v.v. FiF-Spinoza) bent u ingeschreven. Het resterende bedrag betaalt u bij aankomst. Bij een tekort aan deelnemers krijgt u daarvan uiterlijk 1 augustus bericht en storten wij uw aanbetaling direct terug.

Via de Porte d'Arroux verlaat u Autun als u naar Chissey wilt!

Morvan / Bourgogne

Als er geen lessen zijn kunt u in de directe omgeving heerlijk wandelen of met eigen vervoer, eventueel samen met medecursisten, uitstapjes maken naar bijvoorbeeld Vezelay, Fontenay, Autun, Beaune, Dijon, Chalon-sur-Saône, Bibracte of de wijnstreek gaan verkennen (*Côte d'or*). In Autun (20 km.) is een prachtig zwembad. In Lucenay (2 km.) kunt u tennissen.

“Ons” dorp ligt aan de rand van het *Parc Regional du Morvan*, een beschermd natuurpark. Hier gaat een heuvellandschap langzaam over in een berggebied met een hoogste top van 800 meter. U kunt vanuit het dorp eenzame wandelingen maken van allerlei afstanden.

In een klein uurtje met de auto bent u midden in de wijnstreek die zo beroemd is en waar u zowel in de grote wijnhuizen als bij wat kleinere boeren wijn kunt proeven en kopen.

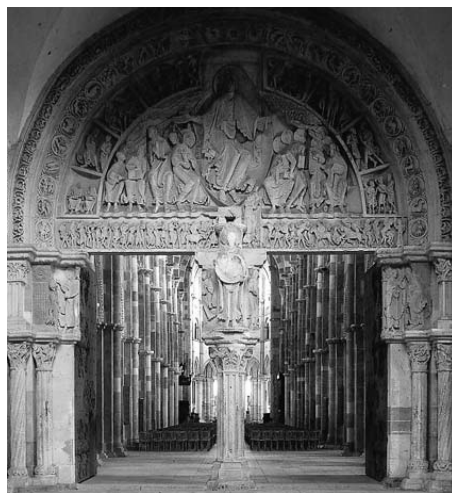
Op de dagen dat het programma niet voorziet in een diner kunt u in ‘ons’ dorp in *Auberge Fleuri* eten of als u een uitstapje maakt onderweg. U vindt vast een tafel waar u van de spreekwoordelijke Bourgondische levenskunst kunt genieten. Bij aankomst zullen wij u toeristische informatie aanreiken en tips geven voor wandelingen en excursies. De Bourgogne is de streek in Frankrijk die synoniem is geworden voor de goede keuken. In het plaatselijke restaurant treft u dan ook vanzelfsprekend de klassieke gerechten aan zoals *boeuf bourguignonne*, *coq au vin*, *jambon persillé*, *truite aux amandes*.

De Bourgogne bezit een overvloed aan Romaanse bouwkunst, grote kerken zoals de Sainte Madeleine in Vezelay, de Saint Lazare in Autun (beide beroemd om hun kapitelen), de Saint Philibert in Tournus en de cisterciënzer abdij van Fontenay. Maar u treft ook kleinere oude kerkjes aan in dorpjes waar het altijd goed toeven is.

Autun St. Lazare

St. Madeleine Vézelay

Montbart Abbaye de Fontenay